

Introducció

Introduction

La celebració dels vint-i-cinc anys de publicació de la *Revista d'Arqueologia de Ponent* va semblar l'ocasió perfecta per a reflexionar sobre les revistes científiques d'arqueologia: el camí recorregut durant aquests anys, la situació actual i com encarar els reptes i les perspectives del futur.

El format escollit per a aquest debat va ser una taula rodona que va tenir lloc el 18 de desembre del 2015. La taula va reunir especialistes de diverses àrees per tal d'assolir una visió al més completa possible de tot el procés d'edició de les revistes.

Els principals temes que es van discutir, en un ambient constructiu i cordial, van ser: el sistema actual d'avaluació, els índexs i les citacions d'impacte, les revistes *open-access*, la línia editorial de les revistes i la dicotomia entre paper i versió digital, entre d'altres.

Paraules clau: revistes científiques d'arqueologia, estat de la qüestió, sistema d'avaluació, índexs i citacions d'impacte, revistes *open-access*.

Celebrating 25 years of publication of the *Revista d'Arqueologia de Ponent* seemed to be an appropriate scenario to reflect on the state of scientific archaeological journals such as the ground covered in the last 25 years, the current situation, as well as address the challenges and perspectives of the future. The format chosen for this reflection was a roundtable discussion which took place on 18 December, 2015. This meeting brought together scholars of different fields so as to strive for the most complete perspective on understanding the global process of editing publications. A wide variety of subjects were discussed in a constructive and cordial environment. These included the current system of article evaluation, citation indexes and impact factors, open-access journals, editorial lines and the dichotomy between paper versus digital publications.

Keywords: scientific archaeological journals, state-of-the-art, evaluation system, high marks in international research evaluation, citation indexes, impact factors, open access journals.

“Els perdedors, com els autodidactes, sempre tenen coneixements més vastos que els guanyadors. Si vols guanyar has de saber una sola cosa i no perdre temps amb les altres: el plaer de l'erudició està reservat als perdedors.”

Umberto Eco, *Número Zero*

Magistralment en la seva darrera novel·la, el recentment desaparegut Umberto Eco analitzava el món editorial actual i ens regalava la frase que encapçala aquest article: “l'erudició està reservada als perdedors”, o, per expressar-ho d'una altra manera: l'erudició no necessàriament queda reflectida en els índexs d'impacte, ni en la més alta valoració atorgada a una determinada revista científica pels múltiples sistemes d'avaluació. Assistim o, més ben dit, ens deixem arrossegar per un sistema que segueix unes normes d'avaluació científica i de funcionament que no sempre tenen a veure amb la qualitat de la recerca i la seva transmissió. En els darrers temps, l'exigència de publicacions d'impacte (insistim en el plural), com a paràmetre fonamental per assolir l'excel·lència professional, ha determinat en gran mesura la trajectòria dels investigadors, la de les revistes científiques i la manera de difondre la recerca. Aquest fet ha condicionat l'elecció de l'investigador a l'hora de triar la revista on publicar el seu treball, i aquesta decisió, lamentablement, es basa no en la seva especialitat, o la línia editorial i temàtica de la revista, sinó, ben al contrari, en criteris com la valoració de la revista en els ja esmentats índexs. El problema no rau en l'avaluació en si, l'avaluació és una eina del tot necessària per tal d'assegurar el bon funcionament de la recerca, sinó en els criteris emprats i en els organismes i professionals que ho haurien de portar a terme.

Al mateix temps, les diferents especialitats que havien sorgit dins del camp de les humanitats s'estan veient minvades i assimilades de nou a estudis de caràcter generalista per les retallades econòmiques i administratives, en el si d'una societat que sembla valorar només allò que pot aportar quelcom tangible en retorn a la inversió feta, un benefici directe i útil. No és, per tant, sorprenent que projectes de recerca que persegueixen garantir més durabilitat de les bateries dels, avui en dia imprescindibles telèfons mòbils, rebin més recursos i reconeixement que una anàlisi sobre les conseqüències de l'explotació minera a l'antiguitat, per posar només un exemple. El que no sembla advertir-se és que s'està retallant en allò que coneixem del món que ens envolta i en com el coneixem. Aquest desmantellament de l'incipient camí realitzat en la millora, consolidació i projecció internacional de la nostra recerca serà difícil, si no impossible, de recuperar.

En aquest context, les humanitats cerquen la manera de sobreviure, fet que probablement explica l'acceptació de determinades normes sense tan sols reflexionar, primer, sobre la seva conveniència o utilitat per a la millora del sistema d'adquirir i difondre coneixement. La suposada tasca de l'intel·lectual de reflexionar sobre el seu temps per tal de donar una resposta, o si més no una proposta ètica, al món que l'envolta, sembla haver quedat relegada a la queixa

improductiva i constant als passadissos de les universitats, o a la passivitat implícita en el seguiment de les regles del joc, siguin aquestes quines siguin.

La paradoxa és més que evident en constatar que formem part de la societat amb un més gran i ràpid accés a la informació i, alhora, la més analfabeta i la menys crítica amb tot aquest volum d'informació, i on es percep un total desinterès pel propi passat, un fet que no deixa de ser paradoxal si tenim en compte que, alhora, es percep un increment important de les pulsions identitàries com a resposta a la dissolució resultat de la globalització.¹ Novament, no estranya observar un augment desmesurat de tesis i publicacions científiques “produïdes” en temps rècord, i on destaquen títols d'impacte, com si es tractés d'eslògans publicitaris, i temes, en altre temps, considerats poc científics o acadèmics. Tot això acceptat per tal de protegir les àrees més vulnerables econòmicament i acadèmica, és a dir, aquelles que reben un menor nombre d'alumnes. La situació ha arribat a ser tan surrealista que les mateixes universitats han desenvolupat departaments de gestió i difusió de la reputació de la recerca, en lloc de destinar aquests recursos a la pròpia investigació.

En conseqüència, actualment presenciem com les humanitats tracten, amb un incommensurable esforç, de demostrar la seva rellevància en la lluita per la seva pròpia supervivència. Tasca que sembla del tot absurda atenent que les humanitats en general, i l'arqueologia en particular, mereixen el seu reconeixement incondicional, reconeixement que hauria de ser inqüestionable; alhora que caldria superar, d'una vegada per sempre, la falsa i arbitrària distinció entre ciències naturals i ciències socials i humanitats.

Els vint-i-cinc anys de publicació de la *Revista d'Arqueologia de Ponent*

En el marc d'aquest context sociocultural, la celebració dels vint-i-cinc anys de publicació de la *Revista d'Arqueologia de Ponent* va semblar l'escenari perfecte per a la reflexió i l'oportunitat de proposar un debat públic i constructiu sobre la situació de les revistes d'arqueologia.

En primer terme, es va considerar pertinent aportar una perspectiva històrica, després de vint-i-cinc anys de publicació, i observar quins canvis s'havien produït en l'àmbit de les revistes científiques d'arqueologia. Canvis com l'aparició i desaparició de revistes, com per exemple la recent interrupció de la publicació d'una altra “històrica” revista d'arqueologia catalana, *Cota Zero*, la qual no fa gaires anys també havia assolit els seus vint-i-cinc anys d'existència.

El següent objectiu era reflexionar sobre la situació actual de les revistes d'arqueologia, especialment el tema de la seva avaluació, que tal com exposa N. Rafel en aquest dossier, constitueix la columna en la qual se sustenta l'avaluació global dels investigadors. Així mateix, altres temes a discutir eren la coexistència o no entre les versions en paper o digital

1. CASTELLS, M. (2000). *La era de la informació*, 3 vols. Alianza Editorial, 1997. 1a edició: vol. II, esp. 27-90.

de les revistes, les llengües de les publicacions, etc. I, en darrer terme, es pretenia abordar els reptes i les perspectives futures sobre l'edició de les revistes d'arqueologia.

El format de la taula rodona va semblar el més adequat per dur a terme aquest debat. Una taula rodona en la qual s'expressessin diferents punts de vista, no es tractava de crear un fòrum de debat només entre investigadors i editors de revistes, sinó que el que es va pretendre, des del primer moment, era comptar amb una representació de tots els professionals implicats en el procés d'edició i valoració de les revistes. Per tant, es va cercar de reunir investigadors —des d'aquells en les primeres etapes de la vida acadèmica fins a aquells ja consolidats—, editors, avaluadors, bibliotecaris, etc., per tal d'obtenir una perspectiva plural, i fomentar que cada especialista entengués la visió de la situació des de la seva posició i la de l'altre.

Finalment la taula rodona, que va tenir lloc el 18 de desembre del 2015 a la Universitat de Lleida, va estar integrada per: Lluís Anglada (Consorci de Serveis Universitaris de Catalunya), Xosé-Lois Armada (UCL, Institute of Archaeology), Montse Ayats (directora d'Eumo editorial), Elea Gimenez (Instituto de Filosofía, CSIC), Núria Rafel (Universitat de Lleida i exdirectora de la *Revista d'Arqueologia de Ponent*), Gonzalo Ruiz Zapatero (Universidad Complutense de Madrid i exdirector de la revista *Complutum*), Juan Vicent (Centro Superior de Investigaciones Científicas i membre del consell de redacció de *Trabajos de Prehistoria*) i moderada per Walter Cruells (Universitat Autònoma de Barcelona, director de *Cota Zero*). Lamentablement cap representant de l'equip que realitza l'índex Carhus Plus+ va poder assistir a la reunió.

Prèviament, i com a part també dels actes de celebració, es van impartir dues conferències: "Publicar arqueologia: cartografia académica y retos de futuro" per Gonzalo Ruiz Zapatero (Universidad Complutense de Madrid) i "La *Revista d'Arqueologia de Ponent* en el contexto editorial de su área científica: trayectoria reciente y propuestas de futuro" per Xosé-Lois Armada (University College London, Institute of Archaeology).

A tots ells, així com al públic assistent, agraïm la seva participació en el que creiem que va ser un fructífer i estimulante intercanvi d'idees.

Les revistes científiques d'arqueologia a debat: present i futur

A partir d'un guió amb una llista oberta de temes proposada als participants, entre els quals s'inclouien els ja comentats: estat de la qüestió, avaluació, paper *versus* digital, etc., es va obrir un debat en el qual van sorgir nombroses i contradictòries qüestions, que passem a comentar breument. Abans, però, cal esmentar el bon ambient de diàleg que es va establir entre els participants, i també amb el públic assistent, al qual se li va oferir un torn de paraula al final de la sessió; podem dir que es va esgotar el temps però no les qüestions a debat.

Un dels temes que més es va discutir sobre la situació actual de les revistes és el seu sistema d'avaluació. Sobre aquest tema els diversos participants van

coincidir en la necessitat d'un procés d'avaluació i en la dificultat d'aconseguir-lo en la situació actual de la recerca al nostre país, especialment per la manca de suport institucional, finançament i cultura investigadora. Així com també es va discutir quins haurien de ser els criteris per valorar una revista i qui els hauria de decidir.

També es va criticar la forta pressió, particularment als investigadors en les etapes incipients de les seves carreres, perquè publiquin, prioritzant la quantitat *versus* la qualitat de la seva producció científica. Les conseqüències són, d'una banda, la inundació d'articles i la seva, sovint, invisibilitat dins del mar de publicacions existents. I, de l'altra, la impossibilitat d'estar al dia atès l'excés de publicacions, moltes de les quals anuncien l'estat d'una recerca, més que aportar dades sobre els seus resultats.

Respecte a aquests temes, la majoria de participants van estar d'acord en la vàries vegades repetida expressió "perversitat del sistema" que es va retroalimentar a si mateix, de tal manera que a més prestigi més recursos i més difusió, la qual al seu torn produeix més reconeixement que comporta més recursos..., fins a esdevenir un cercle viciós del qual no sembla fàcil evadir-se.

Tot i que el debat es va estendre més en el tema de l'avaluació, per totes les repercussions que aquest té a diversos nivells, es van poder tractar altres temes com el contingut de les revistes, tema que creiem que hauria de constituir el veritable debat, però que acaba essent relegat a un segon pla. Pel que fa, doncs, al contingut de les revistes, es van debatre interessants aspectes com la importància de la línia editorial d'una determinada revista, la seva coherència i, en aquest sentit, la defensa que cada revista trobi la seva individualitat. Altres temes que es van comentar van ser els diversos apartats d'una revista, com el dedicat a les ressenyes (i qui les hauria de redactar), les entrevistes, etc.

Amb relació al format, es va tractar el tema de la coexistència de les revistes en paper i digital, en aquest sentit, tant el representant del món bibliotecari com el del món editorial van coincidir en la no necessitat de la seva duplicat si presenten el mateix contingut.

En definitiva, considerem que l'objectiu proposat de plantejar tota una sèrie de qüestions sobre la situació de les revistes científiques d'arqueologia en el marc de la reflexió i la crítica constructiva, des de diferents punts de vista, es va assolir amb escreix.

Consideracions finals

Breument, a manera de conclusió, ens agradaria exposar algunes valoracions finals sobre els principals temes que es van sotmetre a debat.

En primer lloc, creiem que cal una reflexió seriosa i profunda per part de tota la comunitat científica sobre la difusió de la recerca. Considerem que cal definir el funcionament de les publicacions en funció d'interessos científics que condueixin a la transmissió i discussió del coneixement i no al compliment d'unes pautes que mesuren paràmetres exclusivament comercials i acumulatius (impacte, nombre de citacions, etc.). No podem deixar de defensar l'aproximació

rigorosa i acurada a les dades que esdevindran teories i reconstruccions materialitzades en textos per ser difosos. Cal tornar a valorar la funció de la difusió de la recerca, un cop aquesta ha assolit l'objectiu que s'havia proposat, és a dir, quan hi ha uns resultats "reals" per compartir amb la comunitat científica. Hem de tornar a situar la difusió en el context que li pertoca i li dóna sentit, en lloc d'utilitzar-la per tal de complir amb els requisits que es demanen per superar un tram de recerca o una acreditació.

Cal valorar la qualitat *versus* la quantitat, mesurar la quantitat del que es publica i preguntar-nos què és el que un determinat article aporta a la recerca sobre un determinat tema. En definitiva: publicar menys i millor, valorant la feina ja feta i llesta per ser transmesa.

En aquest sentit les possibilitats dels nous mitjans digitals són infinites, si es saben gestionar adequadament, les versions en paper i digital no tenen per què ser excloents sinó complementàries. Per exemple, les versions en línia de les revistes podrien incloure més fotografies i dibuixos, i fins i tot vídeos, tant dels materials com de les excavacions, entenem que la part gràfica és un dels elements bàsics per a l'arqueologia. Així com també la versió en línia pot permetre establir un diàleg entre professionals a través de comentaris, opinions, consulta de dubtes i paral·lels, etc.

Amb relació a l'avaluació, considerem que l'avaluació de *peer-reviews*, és a dir, de professionals de la mateixa especialitat, continua sent la manera més adient, però s'hauria de tractar d'enriquir el debat i portar-lo a nivells estrictament científics i no d'altre tipus; la crítica hauria de ser constructiva i obligar els avaluadors a justificar els seus comentaris de manera anònima però pública. Som conscients que

això requereix temps i remuneració. En aquesta línia, creiem que la millora i l'enriquiment de la recerca en el nostre país també es beneficiaria de més transparència i debat. En un món globalitzat és obvi que no podem donar l'esquena a allò que s'està produint arreu, però això no vol dir que allò que funciona en un altre model universitari i científic pot ser aplicat a un altre que no presenta les mateixes característiques sense cap modificació. De la mateixa manera, els canvis no han de ser necessàriament negatius, però cal valorar què i per què cal canviar, i sovint en el nostre país aquestes decisions s'adopten sense una reflexió prèvia i consensuada per part de la comunitat científica, obsessionada per la immediatesa.

Algunes de les qüestions que acabem de comentar i d'altres que es plantejaren en la taula rodona, compten sens dubte amb un important consens entre els investigadors i els editors de revistes d'arqueologia. Tanmateix, la situació dels professionals i de les institucions públiques editores, generalment amb recursos molt limitats, fa que sigui difícil avançar en la direcció apuntada.

El món que ens envolta (multiculturalitat, terrorisme, privacitat, vigilància, etc.) ens obliga a pensar més per actuar millor; i són precisament les disciplines que apliquen un pensament crític, que analitzen i que qüestionen les societats, tant passades com presents, les que tenen molt a aportar i, per tant, les que han de trobar els mecanismes per fer escoltar la seva veu. I quina millor manera de fer-ho que poder continuar celebrant anys d'edició de revistes d'arqueologia.

Mònica Bouso

Professora associada d'història antiga, Universitat de Lleida
monicabouso@historia.udl.cat